

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ФАРИНА УЛЯНА ОЛЕГІВНА

УДК 821.111.7-2.091:811.161

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДРАМ ЮДЖИНА О'НІЛА
НА УКРАЇНСЬКУ, РОСІЙСЬКУ ТА ПОЛЬСЬКУ МОВИ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ВЕРЕТЮК Оксана Михайлівна,
Жешівський університет (Республіка Польща),
професор інституту англійської філології.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ХОРОБ Степан Іванович,
Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника,
завідувач кафедри української літератури;

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
ЯНУСЬ Наталя Володимирівна,
Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут ім.
Тараса Шевченка.

Захист відбудеться 10 червня 2011 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Автореферат розісланий 7 травня 2011 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Папуша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження та стан його наукової розробки. У сучасній науці про літературу місце перекладу (перекладознавства) в компаративістиці обґрунтоване і, як предмет її дослідження, він у науковому географічному просторі більшою чи меншою мірою вивчався¹. У епоху потужної інтеграції гуманітарних дисциплін, коли порівняльне літературознавство все більше набуває інтер- та трансдисциплінарного характеру, дослідження проблеми перекладу художнього твору та його рецепції в іншому соціокультурному та літературному середовищі, ніж у країні оригіналу, набуває нових напрямів та аспектів. Літературна компаративістика, займаючись перекладом, входить на обшири контрастивного (міжетнічного) мовознавства, перекладознавства, культурних студій (Cultural Studies), звертається до гендерних та постколоніальних студій, психоаналізу, семіотики, імагології, соціології, антропології, теорії комунікації, мовленнєвих актів та ін., застосування їхнього арсеналу дослідження для вивчення перекладів та їх рецепції. Авторка широко знаної, настільної книги з компаративістики С. Баснет («Comparative Literature: a Critical Introduction», 1993) один із розділів цієї розвідки присвячує аналізу вектора від компаративістики до перекладацьких студій (Translation Studies). Разом з А. Лефевром вчена утверджує розпочатий І. Евен-Зохаром культурний поворот, при цьому особливу увагу в культурно-перекладацьких (компаративістичних) пошуках приділяє драмі, «театральному дискурсові», ситуації, коли «написаний текст висловлюється/промовляється»².

Більше заглиблення в набуток сучасних компаративістичних студій та перекладознавства допомагає виявити велику розгалуженість, але водночас і значну поверховість, підходів до дослідження драматичного роду та жанру літератури, наявність лише поодиноких праць, що торкаються специфіки перекладу драми та рецепції цих перекладів, таких досліджень з порівняльно-літературознавчим спрямуванням. Деякі вчені зосереджуються на вивченні загальних аспектів перекладознавства, наводячи уривки з драматичних творів лише як ілюстративний матеріал для загальних положень (В. В. Коптілов, дисертаційні праці У. В. Головач, Н. А. Куконіної, О. М. Лучук та ін.), інші звертають увагу лише на віршовану п'єсу (дослідження М. Т. Ажнюк, М. О. Донського, М. А. Новикової), нерідко навіть ототожнюючи специфіку її перекладу з передачею поетичного тексту (О. Л. Кундзіч, А. В. Федоров та ін.). Найновішим і таким, що торкається власне дослідження особливостей перекладу та рецепції драми, в українській науці є праця Н. П. Бідненко «Драма в аспекті художнього перекладу (на матеріалі українських і російських перекладів п'єси Б. Шоу «Учень Диявола)», 2001. У ній виконано спробу синтезувати специфіку перекладу драматичного твору на стику компаративістики та

¹ Brzostowska–Tereszkiewicz T. Komparatystyka literacka wobec translatoologii. Przegląd stanowisk badawczych / Tamara Brzostowska–Tereszkiewicz // Przestrzenie teorii ; [red. Krajewska A.]. — Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 2004. — Zeszyt 3-4. — S. 279–321.

² Bassnett S. Translation Studies / Susan Bassnett. — London : Routledge, 2002. — P. 121.

перекладознавства. Інших праць такого спрямування годі полічити: дослідження М. Б. Габлевич, Т. Греговчіка, Ї. Левого, Є. Макаренка, І. Ю. Марковіної, В. Я. Мізецької, М. А. Новикової, Ю. О. Сорокіна, Р. Фігута, М. Фрідберга. Особливо цінними є роботи тих західних вчених, які спрямовують на вивчення перекладу драми як «подвійного тексту», що містить закладені в собі *театральний потенціал*, театральні коди (напр., німецької компаративістки Б. Шульце «Highways, Byways, and Blind Alleys in Translating Drama: Historical and Systematic Aspects of a Cultural Technique», 1998; болгарської дослідниці С. Тотзевої «Realizing Theatrical Potential. The Dramatic Text in Performance and Translation», 1999; чеського дослідника Ї. Левого «Искусство перевода», 1974; польських вчених І. Бурханова «Translation: Theoretical Prerequisites», 2003; Д. Ратайчакової «Sługa Dwóch Panów: Dwoisty żywot Dramatu», 1990; А. Романовської ««Hamlet» po polsku: teatralność szekspirowskiego tekstu dramatycznego jako zagadnienie przekładoznawcze», 2005).

Компаративістичним аспектам драми присвячені праці «American Culture for Translators. Сполучені Штати Америки: путівник перекладача» О. Ю. Дубенко, «Типологія української та американської літератур» (за наук. ред. С. М. Пригодія), колективна монографія «Українська література в системі літератур Європи і Америки (XIX-XX ст.)» (за редакцією Д. С. Наливайка) та ін. Огляд наукових розвідок засвідчує й повну відсутність порівняльного аналізу перекладів англomовних драм на три споріднені слов'янські мови — українську, російську та польську.

Незмінний об'єкт дослідження американських та англійських науковців, творча постать Нобелівського лауреата з літератури (1936 р.), американського письменника Юджина Гладстоуна О'Ніла (1888-1953 рр.) викликала неоднозначний інтерес у різних слов'янських країнах. В українській науці можна відмітити появу лише окремих статей Н. О. Висоцької та короткі гасла в енциклопедіях і бібліографічних покажчиках. Про Ю. О'Ніла також згадує в своїй дисертаційній роботі («Драматургія в історико-культурному контексті (на матеріалі творчості Теннессі Уільямса)», 2007) та статтях А. В. Зорницький. У сучасній науці, а особливо порівняльному літературознавстві, спостерігається неабияка увага до творчої постаті Ю. О'Ніла: дискусії щодо інтерпретації та можливого прочитання його драм постійно виникають на засіданнях міжнародних компаративістичних конгресів (наприклад, останнього конгресу асоціації ICLA, 2010 р.) та конференцій.

Саме літературна компаративістика відкриває нові аспекти генологічної інтерпретації драми, дослідження спадщини складного й суперечливого генія О'Ніла, можливості багатовекторного аналізу перекладів його драм. Це та наука, яка дозволяє, обравши драму об'єктом типологічного розгляду, за допомогою аналітичного підходу до матеріалу, визначити конвергенцію й дивергенцію її національних різновидів, а пізніше синтезувати певні закономірності літературного розвою, оперті на жанрових критеріях.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній вперше творчий доробок Ю. О'Ніла став предметом дисертаційного дослідження української літературознавчої науки, зокрема компаративістичного аналізу; в підході до драми — оригіналу та його перекладу — як складного органічного поєднання літературного та сценічного текстів; виробленні нової генологічної інтерпретації драми в українській науці, що враховувала б її дихотомічну істоту та не обходила б західні (англомовні) теорії драми; в обґрунтуванні драми як поліпотенційного роду літератури, що впливає з розширеного бачення сценічності (перформативності) як одного з основних жанрових чинників драматичного тексту; залученні окремих методів та понять театральної теорії драми, лінгвістики, культурологічних студій та ін. в простеженні механізмів творення та перекладу драми; у компаративістичному зіставленні українських, російських, польських та західних теорій драми, національних літературних та перекладацьких традицій цих країн, динаміки рецепції творчості О'Ніла в Україні, Росії та Польщі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася в руслі теми «Проблеми рецептивної поетики, наратології і трансляторики в українсько-зарубіжних зв'язках» (№ державної реєстрації 0105U000718) на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Тему дисертації затверджено на засіданні бюро Координаційної ради НАН України з проблем «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол №7 від 24 лютого 2008 р.).

Об'єктом дослідження є оригінали драм Ю. О'Ніла «A Moon for the Misbegotten» (1941-1943 pp.), «Desire under the Elms» (1924 p.) та їхні українські, російські й польські відповідники як дивергентні й конвергентні виразники соціокультурних та літературних традицій країн вихідної та приймаючої літератур, а також авторських намірів та рішень.

Предмет — компаративістичний аспект особливостей перекладу драм Ю. О'Ніла «A Moon for the Misbegotten» та «Desire under the Elms» на українську, російську та польську мови та чинників їхньої рецепції.

Матеріалом роботи є тексти оригінальних драм Ю. О'Ніла «A Moon for the Misbegotten» та «Desire under the Elms» та їхні українські (пер. В. І. Гуменюка та В. М. Довжика), російські (пер. О. М. Голишевої, Б. Р. Ізакова, Ф. М. Кримко, М. Г. Шахбазова) та польські (пер. К. Тарновської, Т. Жуковської, К. Піотровського) відповідники.

Мета дослідження полягає у літературознавчому порівнянні цільових текстів драми О'Ніла (українського, російського та польського) з вихідним і між собою, основане на концепції драми як дихотомічного роду літератури, що особливим чином проектується на проблему її перекладу.

Метою продиктовано основні **завдання**, які необхідно виконати у процесі дослідження:

- встановити генологічну специфіку драми та узагальнити теоретично-методологічні засади перекладу драматичного роду шляхом зіставного аналізу літературних і театральних теорій драми англomовного простору, України, Росії та Польщі;

- аргументувати необхідність дослідження драми та специфіки її перекладу з огляду на іманентну сценічність;

- порівняти культурно-історичні реалії американського та українського, російського, польського суспільств в момент написання та публікації оригіналів і перекладів п'єс О'Ніла; зіставити динаміку рецепції його творів в цих країнах;

- простежити, як усталена літературна традиція, культурні стереотипи та тогочасна суспільно-історична ситуація впливали на працю перекладача, передачу ним культурних та естетичних кодів, його поставу при здійсненні перекладу, прийняття ним перекладацьких рішень;

- простежити механізми передачі етнічно-семантичних кодів на рівні творення персонажів, діалогічної мови, реплік, пауз, іронії тощо в російськомовних, українськомовних та польськомовних перекладах;

- описати та оцінити вибори перекладачів, мотивовані психічно-ментальними, культурно-історичними властивостями трьох народів; проаналізувати переклади за критеріями сценічності, вірності, майстерності тощо.

Теоретико-методологічною основою дослідження послужила антропологічна теорія перекладу А. Клосковської, праці з теорії та методології компаративістики Б. Бакули, С. Басснет, Р. Веллека, Г. Вервеса, О. М. Веретюк, Р. Т. Гром'яка, Д. Дюрішина, В. М. Жирмунського, Д. В. Затонського, М. М. Ільницького, Ф. Йоста, Е. Касперського, З. Б. Лановик, М. Б. Лановик, В. Г. Матвіїшина, Д. С. Наливайка, І. Г. Неупокоевої, І. В. Папуші, Г. Ремака, П. Топера та ін., теорія естетики рецепції й комунікації Г. Р. Яусса, В. Ізера, праці з герменевтики, їхні положення, представлені відомими зарубіжними й українськими вченими, теорії драми (А. Адамецької-Сітек, О. А. Анікста, Б. Бачинської, В. Г. Белінського, Е. Бентлі, В. М. Волькенштейна, К. Гайди, М. Голачинської, І. Гушпіта, А. А. Карягіна, М. С. Кургінян, Г. Маркова, М. І. Михайлова, І. Пшемецької, В. О. Сахновського-Панкеєва, М. Стайнер, В. Є. Халізева, С. І. Хороба), типологія етнохарактеристик ірландської нації Дж. Релея, а також теоретичні засади перекладознавства (Е. Бальцежана, С. Басснетт, І. Бурханова, О. М. Веретюк, М. Б. Габлевич, Г. Р. Гачечіладзе, Т. Греговчіка, Е-А. Гутта, У. Еко, В. В. Коптілова, М. Б. Лановик, Ї. Левого, А. Поповіча, Ф. Поятоса, Б. Токаж, С. Тотзевої, П. Топера, Б. Шульце та ін.).

Методи. Контактно-генетичний, порівняльно-історичний, філологічно-описовий, порівняльно-типологічний, структурно-семантичний, герменевтично-інтерпретаційний методи та метод лінгвостилістичного аналізу тексту послужили нам на різних відтинках нашого дослідження.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в можливості їхнього застосування у подальших літературознавчих, перекладознавчих та театрознавчих дослідженнях. Приклад порівняльного аналізу різномовних перекладів однієї драми є вагомим внеском в методику компаративістичних студій.

Практична цінність здійсненого аналізу та висновків спрямована на українських перекладачів, критиків та режисерів, вона уже підтвердилася виходом першої (і поки що єдиної) публікації українських перекладів п'єс Юджина О'Ніла (з упорядкуванням автора цієї дисертації) та резонансом у митців театрального мистецтва (зокрема, нею зацікавилися потенційні постановники О'Ніла з Львівського драматичного театру ім. Марії Заньковецької).

Апробація результатів дослідження. Роботу обговорено на засіданні кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка (протокол № 7 від 24 червня 2010 р.). Проблематика дисертації апробувалась на кафедрі літературознавства і культурознавства Інституту англійської філології Жешувського університету під час проходження авторкою дисертації наукового стажу на кошти фундації польського уряду «Kasa im. Józefa Mianowskiego» у лютому-березні, 2010 р. (результати дослідження збагатилися завдяки фаховим консультаціям польських та англійських науковців О. Веретюк, А. Калляус, С. Козьола, Е. Рокосш-Пейко, Я. Вольського, А. Апчерча, Д. Тріндера), окремі фрагменти — на лекційних, практичних заняттях з курсу «Зарубіжна література другої половини ХХ ст.» для студентів факультету іноземних мов. Основні положення праці були викладені автором та обговорені на наукових підсумкових вузівських конференціях (2008-2010), всеукраїнській «Новітня теорія літератури та проблеми літературної антропології» (Тернопіль, 2008); на міжнародних конференціях: «Польська література та міжслов'янські зв'язки» — «Польська, українська, білоруська та російська літератури в європейському контексті» (Луцьк, 2007); «Dialog pogranicza kulturowego (odrębność — wymiana — przenikanie)» (Жешув, Польща, 2008); «Doświadczenie nowoczesności w literaturze i teatrze. Perspektywa polska — perspektywa europejska» (Варшава, 2009); «Володимир Гнатюк у контексті розвитку культури України» (Тернопіль, 2011). Результати компаративістичного дослідження лягли в основу 9 рецензованих наукових публікацій, в тому числі 5 статей українською та 2 польською мовами, 1 тез доповідей у матеріалах наукових конференцій, 1 статті англійською мовою в міжнародному електронному збірнику («Studia Anglica Resoviensia», Part 2: «Comparative Literary Studies»).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 9 праць, з них 8 статей у наукових фахових виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, проміжних та загальних висновків, списку використаних джерел (407 позицій). Загальний обсяг роботи — 243 сторінки, основний текст викладено на 205 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність та новизну теми, визначено об'єкт та предмет дослідження, сформульовано мету й завдання дисертації, представлено її теоретико-методологічну основу, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, а також подано інформацію про апробацію роботи та публікацію її результатів.

У *Першому розділі* — **«Генологічні, компаративістичні та перекладознавчі аспекти драми»** шляхом зіставлення американських та європейських теорій драматичного роду літератури узагальнено генологічну специфіку драми; обґрунтовано авторське її визначення як дихотомічного жанру літератури; окреслено вектори та методологію компаративістичного дослідження перекладу драми.

У *першому підрозділі 1.1.* — **«Сучасні конкурентні теорії драми: компаративістичне зіставлення»** — зіставлено американські та європейські погляди на драму, простежена конкуренція її літературних та театральних теорій, домінування театрології в англomовних працях, подано короткий екскурс у генезу й історію дослідження «унікального» найдревнішого жанру та роду, перші дефініції драми. Складність вирішення єдиної всеохопної теорії драми, різнобій думок щодо найважливіших теоретичних онтологічних позицій, місця в системі мистецьких жанрів та основної дефінітивної ознаки дозволяє констатувати відсутність у сучасній науці єдиної вичерпної літературної теорії драми. Це викликає необхідність її нових генологічних інтерпретацій. Узагальнення багатовекторності та різноаспектності сучасного літературознавства та перекладознавства дозволяє водночас означити дослідження перекладу драматичних творів одним із «занедбаних» напрямів.

У множині векторів аналізу драми запропоновано власну її концепцію як межового, літературно-театрального, дихотомічного за своєю природою роду та жанру літератури (основною дефінітивною ознакою якої є сценічність). Розмежовано тексти драматичний і театральний як окремі дискурси, уміщені в одному творі: кожен текст є потенційно і літературним твором, і матеріалом для театрального сценарію.

Особливо цінною видається посилена увага американських дослідників драми до її сценічних аспектів, дослідження елементів театраль-но-драматичного «контракту» між автором та аудиторією, засобів створення драматичної умовності, схематичності, театральної символіки культури тощо. Зважаючи на мультимедійний характер драми, її межове положення на перетині багатьох видів мистецтва, універсальність виражальних можливостей, обґрунтовується необхідність в українській науці розробки й застосування специфічних (а не «скопійованих» від лірики та епосу) критеріїв та методів аналізу, при залученні арсеналу семіотики, психоаналітичних, комунікативних та кінесіологічних теорій, театрології, культурології, психології, а також лінгвістики та теорій комунікації.

У другому підрозділі 1.2. — *«Драма як літературний рід: її дихотомічна істота й поліпотенційний характер»* — розвинене (на основі концепції М. Келсалла) авторське власне розширене бачення сценічності, котре виходить за межі поняття *театрального потенціалу* (С. Тотзева) й дає змогу позначити драму як *поліпотенційний твір мистецтва*, в якому закладений театральний, а також культурний, музичний, естетичний, релігійний тощо потенціали — з різних видів мистецтва та сфер життя суспільства. Драматург творить художню цілість із тих окремих елементів, котрі публіка бачить на сцені — музичних, пантомімних, хореографічних, архітектурних, малярських, обрядових тощо. Відповідно, переклад драми та його вивчення вимагає від автора орієнтації в усіх цих галузях вихідної культури. Як об'єкт компаративістичного дослідження й об'єкт перекладу драма є складним, унікальним, специфічним жанром літератури, що постає зі складної діалектики, протистояння ідей, поглядів, будується відповідно до притаманних лише йому літературно-драматичних канонів суголосно з театральними конвенціями певної культурної спільноти та відповідно до нагальних ідейно-суспільних потреб та настроїв, мистецьких віянь. До генологічних особливостей драми, які диктують методологію її дослідження й специфіку перекладу, зараховуються: стислий художній план, особлива лаконічність слова, конвенційність та умовність, викривальна спрямованість змісту, особлива напруга («tension») змісту й форми.

У третьому підрозділі 1.3. — *«Переклад драми у перекладоцентричній літературознавчій компаративістиці»* — розглянуто проблему перекладу драми, зокрема передачі іншою мовою творів американського класика Ю. О'Ніла, з компаративістичної перспективи. Переклад розглядається як особлива ланка, що з'єднує дві культури, літератури, два суспільства, а також має двох авторів — представників різних етносів, художніх систем і стилів, літературних уподобань тощо. Обґрунтовано твердження, що саме культурно орієнтоване компаративістичне дослідження перекладу драми дозволяє максимально повно охопити всю множину проявів цього жанру, різновекторність його функціонування в мистецькому й позамистецькому світі. Компаративістична перспектива, передбачаючи аналіз міжлітературних зв'язків, що виходять за межі окремих художніх творів, відкриває нові аспекти дослідження драми, можливість зіставлення культур, ментальностей, суспільної свідомості авторів різних перекладів.

Проаналізувавши етапи входження перекладознавчих студій в сучасну компаративістику, узагальнивши міркування вчених Б. Бакули, С. Басснетт, О. М. Веретюк, К. Гілена, Д. Дюрішина, В. М. Жирмунського, Е. Можейка, О. О. Первушиної, Б. Токаж, прийнято погляд Т. Бжостовської-Терешкевич на *«перекладоцентричну літературну компаративістику»* як на нову альтернативу

порівняльних досліджень, що вписується в актуальний теоретичнолітературний дискурс і знаходиться в центрі сучасної гуманістики³.

Узагальнено багатовекторні можливості порівняльно-літературознавчого вивчення перекладів драм О'Ніла: воно дає змогу вийти на обшири рецепції та інтерпретації перекладів у іншокультурному/літературному середовищі, проаналізувати проблему відтворення світу американських драм для слов'янського реципієнта, простежити вплив перекладів на розвиток приймаючих літератур та літературно-театральну ситуацію приймаючого суспільства, визначити критерії створення перекладів, системи цінностей-орієнтирів для їхніх авторів при маневруванні поміж двома — вихідним та цільовим — полюсами тощо. Компаративістичне дослідження трьох слов'янських перекладів драм О'Ніла між собою та в порівнянні з американськими оригіналами відкриває також цікаве поле для дослідження історичних, культурних та літературних взаємозв'язків, рівня сприйнятливості й толерантності, ступеня «зацікавленості» чи орієнтації на запозичення, трансформацію позитивного літературного й театрального досвіду багатокультурної американської нації, віддаленої географічно й культурно від європейських слов'ян, на проблему «політики» перекладу, дослідження двох «видів» перекладів — створених науковцями (філологами, біографами тощо) та письменниками, митцями, проблеми співвідношення науковості перекладу та творчого елемента в ньому.

Стверджено, що для високохудожнього перекладу драматичного твору перекладач, а також дослідник-компаративіст, повинні бути свого роду *мистецтвознавцями*. Враження, яке справляє драматичний твір на реципієнта — це сукупність впливу на нього різних мистецьких елементів первинного тексту, який є своєрідним *універсальним мистецьким кодом*. Завданням перекладача є «розгадати» й адекватно проінтерпретувати цей код, набір театральних, акторських, художньо-архітектурних (в оформленні сцени і декораціях), скульптурних (у тривимірних формах і використанні світла і тіні), живописних (у декораціях та гримі), музичних, танцювальних елементів, засобів кіномистецтва, пантоміми. Творчість Ю. О'Ніла вимагає від перекладача особливої обізнаності, оскільки драматург постійно експериментував з драматичною технікою. Складність праці перекладача драми показано також у тому, що він повинен зберігати обидва потенціали (літературний та театральний) вихідного тексту, орієнтуючись на всю множину можливих реципієнтів цільового твору: звичайного читача, дослідника драматургії, директора театру, режисера, акторів, кіносценариста, радіоведучого тощо.

Для адекватного перекладу драми пропонується використовувати три контексти: контекст даного твору, жанрової традиції, в якій цей твір бере участь, та контекст історії культури та літератури взагалі. Крім того, особливої уваги від перекладача вимагають такі властивості драми: наявність фрагментів усного спонтанного мовлення; ремарки — *didaskalia* — як специфічний

прояв нарації драматурга, в якому постає автор, виявляється його індивідуальне мовлення, етнічна, культурна приналежність; драматичний підтекст, мультиконтекстуалізація тексту.

Теорія Б. Шульце, міркування С. Тотзевої щодо театрального потенціалу беруться за основу дослідження перекладу драми. Вихідним положенням для перекладача приймається вимога німецької компаративістки — зберігати перш за все *функціональність* кожного елемента драми.

У *Другому розділі* — «**Динаміка перекладацької та науково-критичної рецепції драм Ю. О'Ніла в Україні, Росії та Польщі**» — вперше в українській науці проводиться компаративістичний аналіз етапів та динаміки входження творчості американського драматурга Юджина О'Ніла в слов'янський (український, російський та польський) контекст. Проведене зіставлення виявляє значні відмінності в трактуванні драм, етапах та розвиненості рецепції творчої постаті класика серед представників трьох культурно-історично та географічно споріднених націй.

У *першому підрозділі 2.1.* — «**Шлях Юджина О'Ніла до українського читача**» — простежено свідчення нестабільного інтересу до творчості Ю. О'Ніла в Україні, констатовано факт існування (хоча не такої розвиненої, як, наприклад, російська чи польська, але все ж присутньої) наукової рецепції його драм, зафіксовано особливий стан «перерецепції» в сфері критики перекладів, слабкий перекладацький інтерес, а також зростаючу динаміку театральної рецепції класика в Україні. Висновки зроблені на основі таких фактів, як епізодичність появи україномовних праць про Ю. О'Ніла, наявність лише двох перекладів його творів, поодинокість українських постановок п'єс.

Причинами та факторами такої «занедбаной» рецепції визначаються: панування в просторі української науки й критики російських перекладів, сильна залежність української радянської науки від російських наукових розробок та критики, орієнтація влади лише на російське книгодрукування та переклади, відсутність розвиненої української перекладацької традиції щодо драми.

Відзначаючи вагу театральних чинників, що сьогодні стимулюють інтерес до творчості О'Ніла, стверджується, що інтерес до творчості всесвітньовідомого американця серед української нації поступово зростатиме, отримуючи сильні стимули від того російського ґрунту, котрий вже прийнятий українською наукою, критикою та перекладачами. Сприятиме інтересу до експериментаторського драматичного стилю американського класика й відкритість сучасного українського театру на сміливі нетрадиційні нововведення.

У *другому підрозділі 2.2.* — «**Науково-критична та перекладацька рецепція драматичної творчості Ю. О'Ніла в Росії**» — з'ясовуються етапи та причини швидкого й динамічного входження творчості О'Ніла в російський контекст. Домінуючим чинником цього процесу вважається театральний фактор, успішність постановок всесвітньовідомого режисера О. Таїрова.

³ Brzostowska-Tereszkiewicz T. Komparatystyka literacka wobec translatoologii... — S. 179.

Бурхлива театральна рецепція, «підтримуючи» перекладацький інтерес, «змушувала» до активності й науковців. Друга половина ХХ ст. позначена згасанням кількості вистав, тенденційністю науки й критики, однобічним трактуванням ідейно-стилістичних вартостей текстів Ю. О'Ніла, жорсткою цензурою щодо вибору спектаклів. Відзначається відновлення інтересу до постаті класика після розпаду СРСР. Російське сприйняття творів американського генія умовно поділено, зважаючи на історичний чинник, на два етапи — радянський та пострадянський. Підсумовується кардинальна переміна напрямків та внутрішнього змісту російської рецепції творів О'Ніла в другому періоді: він позначився переглядом та новими трактуваннями існуючих у попередні десятиліття поглядів, інтерпретацій, оцінок, появою непоодиноких дисертаційних досліджень, присвячених виключно творчій постаті О'Ніла, монографій, що стали значним внеском в о'нілівську «нішу» світового літературознавства.

У третьому підрозділі 2.3. — *«Перекладацька та критична рецепція драм Ю. О'Ніла в Польщі»* узагальнено міркування двох попередніх підрозділів, зроблено висновки щодо етапів та темпів рецепції класика в Польщі у порівнянні з Україною та Росією. Стверджено, що загалом найбільш продуктивною та багатовекторною виявилась рецепція драматурга в Польщі. Оскільки саме в цій країні спостерігалась найбільша свобода від цезурних та ідеологічних обмежень, швидше проникнення заокеанських ідей та мистецьких віянь, постать О'Ніла «потрапила» до польського реципієнта в множині інтерпретацій, поглядів, осмислень, розмаїтті перекладів та критичних сприйнятів. Польські критичні праці засвідчили відкритість на інтерпретації закордонних авторів, повагу до думок та міркувань самого класика про літературу та театр.

Третій розділ — *«Порівняльно-літературознавчий і крос-культурний аналіз українських, російських та польських перекладів драм «Desire Under the Elms» та «A Moon for the Misbegotten»»* — спрямований на практичне застосування поданих у першому розділі теоретичних міркувань та висновків. Зіставний аналіз текстів слов'янських перекладів здійснено відповідно до двох рівнів — жанрового та культурного. Основними векторами дослідження стали: порівняння трансформацій культурного тла оригінальних творів із врахуванням подвійної етнічної тотожності автора та авторської моделі представленого в оригінальних драмах світу; зіставлення впливів перекладацьких, наукових та літературних традицій на рівень і майстерність перекладів драм як специфічних нашарувань літературно-театральних кодів; визначення наслідків і границь втручання перекладачів в ідейно-художню систему вихідних текстів. Серед чинників, які найбільше впливали на працю перекладачів О'Ніла, виділено: відмінні наукові теорії драми, рівні розвитку перекладознавства в кожній країні, національна літературна традиція, етнічно-культурна приналежність перекладачів, їх професійний статус, перекладацький досвід.

Предметом компаративістичного аналізу в *першому підрозділі 3.1.* — *«Передача американсько-ірландської тотожності Ю. О'Ніла в перекладах»* — стало етнічне розмаїття

драм О'Ніла, особливості перекладу творів про ірландських емігрантів. Насамперед подається аналіз відображених в драмах О'Ніла виокремлених професором каліфорнійського університету Дж. Г. Релеєм десять історичних ознак ірландської нації, перевірених історією проявів ірландського характеру на рівні поведінки, особливостей психіки, емоційних станів персонажів тощо. На основі цього узагальнення проводиться зіставний аналіз перекладів драм «Desire Under the Elms» й «A Moon for the Misbegotten», простежується вплив етно-ментальних характеристик ірландської культури на свідомість драматурга, ідейне та стильове спрямування його драм, їхню трансформацію в слов'янських перекладах.

Проведене дослідження ще раз підтвердило, що естетичний зміст не твориться в порожнечі культурного простору, а є суспільно та етнічно детермінованим. Тому інтерпретація драм та їхніх слов'янських перекладів стала крос-культурним дослідженням, вектор дослідження спрямовувався на явища, які існують на перехресті культур, як-от, ірландської, американської та слов'янської.

Ірландські нашарування на загальнім американським культурнім тлі оригінальних драм виявились найменш «придатними» для адекватного перекладу. Стверджується, що доступ до глибинних сенсів досліджуваних драм О'Ніла лежить через врахування та аналіз американсько-ірландського світу культури, представленого у творі. Переклад такого тексту стає можливим лише за умови знаходження відповідних способів передачі ірландських елементів американських драм звичними й зрозумілими для цільового читача засобами. Аналіз та оцінка таких перекладів є якнайбільш ефективними та повними саме при компаративістичному дослідженні, оскільки воно дозволяє враховувати та синхронно вивчати всю багатокультурну палітру культур, етносів, літератур.

Зіставний аналіз трьох перекладів драми засвідчив складність збереження функціональності американсько-ірландських елементів у слов'янських текстах, підбору мовних та культурних відповідників для трансформації з культури — через мову — на іншу культуру. «Ірландськість», яка в оригінальному творі була ключовим засобом творення характерів, у перекладах перетворилась на другорядну, була віднесена тлумачами до рангу додаткових деталей. Аналіз передачі пуританських аспектів засвідчив сильний вплив комуністичної ідеології на рівень перекладів, створених в часи радянської влади. Чітка установка на вилучення всіх можливих християнських елементів із російського та українського текстів, зниження загального пуританського контексту спотворили спрямування проблематики та змістили ідейне спрямування драми «Desire Under the Elms» із філософсько-релігійної в людську, земну, площину. Насичення російського перекладу православним, а польського — римо-католицьким — «тоном» внесло певну дисгармонію в ці тексти.

Другий підрозділ 3.2. — «Переклад як трансформація культури: ключові поняття американської культури у слов'янських перекладах» — представляє зіставний аналіз тих

спотворень, втручань в «текст культури» оригіналу, які спричинені складністю передачі ключових понять культури (Б. Шульце) американських драм Ю. О'Ніла.

Визначається, що трансформація культурного тла оригінальних драм утруднювалась тим, що показана у вихідних творах дійсність — це колоритний, багатогранний, фольклорно забарвлений світ сільського населення Нової Англії. Робиться висновок про те, що найбільш точними й майстерними щодо перекладу культурного тла вихідного твору є два польські переклади. Це пояснюється значно більшою відкритістю кордонів та послабленням ідеологічного тиску в Польщі в другій половині минулого століття. У цих текстах спостережено лише окремі незначні огріхи, переважно спричинені об'єктивними обставинами, проблемою неперекладності. У них також наявна певна кількість вдалих поширень, пояснень, що органічно «вплетені» в канву тексту і влучно увиразнюють його ідейно-художні риси.

Російські тексти та створений у радянські часи український переклад В. Довжика виявляють тенденцію до редукції, ампліфікації й затінення американського контексту, заміну в усіх можливих випадках американських понять на відповідники, характерні для слов'янського побуту, історії тощо. Тенденція до зменшення кількості американських понять культури, сміливого вилучення деталей побуту, обстановки дії у цих перекладах призвели до того, що характери персонажів та загальний образ американської нації сильно адаптовані, «ослов'янені». Український текст В. М. Довжика виявляє сильну залежність та схожі тенденції до російського перекладу. Текст В. І. Гуменюка — значно майстерніший, хоча в ньому дійсність сільського життя американських фермерів істотно українізована, насичений українським колоритом і загальний тон оповіді. Цей переклад виявляє тонке відчуття літературного слова, перебування тлумача (письменника і науковця) під впливом класичної літературної спадщини свого народу.

У третьому підрозділі 3.3. — *«Роль наукової та перекладацької традиції в передачі театрального потенціалу»* — вперше в українській науці здійснюється аналіз драматичного перекладу в аспекті його театрального потенціалу та дихотомічної поліпотенційної природи. Детально простежено окремі, виділені С. Тотзвою, Б. Шульце та ін. дослідниками прояви театрального потенціалу американського тексту «Desire Under the Elms» та способи їх збереження й трансформації в українському, російському та польському перекладах, а також — побіжно — взаємозалежність поміж сценічністю перекладів та їхньою театральною долею.

Компаративістичне зіставлення трьох слов'янських перекладів виявило суттєві розбіжності між українською, російською та польською перекладацькими стратегіями, спричинені відмінностями наукових теорій драми в країнах-реципієнтах, різним досвідом перекладачів, відмінним ставленням країн-реципієнтів до західних наукових досягнень та загалом ідеології США. Загалом польський текст, порівняно з російським та українським, набагато «сценічніший», і що важливо — у ньому максимально збережений театральный потенціал саме в тому вигляді, в

якому він був присутнім в оригіналі. Цьому посприяли великий перекладацький досвід тлумачів, міцна теоретична та практична база польського літературознавства.

Російський переклад — також придатний для успішного відтворення на сцені, також сценічний, проте він спеціально пристосований до канонів та традицій російського театру. Здійснені в часи комуністичної цензури переклад російською мовою та текст В. Довжика засвідчують неусвідомлення їхніми авторами єдності літературного твору та потенційного сценарію в межах одного вихідного твору. Ці тексти значно відходять від оригіналів в плані перформативності, виявляють трактування ремарок як додаткового, «не зовсім важливого» тексту, вільний «переказ» та вкорочення багатьох сценічно потенційних уривків оригіналу. Російські переклади великою мірою адаптовані до вимог саме російського театру та публіки. Неуважність до просторово-кінестетичних та візуальних елементів драми, підтекстової інформації та конотацій, множинної семантики окремих ключових слів та виразів значно знизила художньо-естетичні вартості російських перекладів та тексту В. Довжика, призвела до відчутного спотворення авторської ідеї. Детальний зіставний аналіз засвідчив, що цей український текст містить багато наслідувань і відчутний вплив російського, зробленого раніше, перекладу. Очевидним є, що В. Довжик користувався російським варіантом як текстом-підрядником поряд із оригіналом. Тому «Кохання під берестками» трактується як вторинний текст, який скоріше можна назвати не повноцінним вартісним літературним перекладом, але адаптацією у формі, наближеній до сценарію. Вибір цього тексту для аналізу пояснюється тим, що це була перша спроба української трансформації спадщини О'Ніла, а тому вона заслуговує на дослідницьку увагу; крім того, драма за цим трансляційним варіантом була поставлена в Україні, що сприяло популяризації творчої постаті американського класика серед українського глядача та сприяло зародженню власне української рецепції його літературної спадщини.

Отож, в плані сценічності російський та український переклади драми «*Desire Under the Elms*» — якісні, майстерні, проте неточні, далекі від драми-оригіналу.

Включення в структуру роботи четвертого *підрозділу 3.4.* — «*Слов'янський перекладач драми «Desire Under the Elms» як lector in fabula*» — дозволило простежити роль перекладача як цензора, «фільтра», який «пропускає» крізь себе лише те, що може зрозуміти, помітити. Пропонується погляд на тлумача як на того читача У. Еко, який «завжди існує» в творі, є «невід'ємною складовою частиною тексту», й до певної міри *творить, вигадує*⁴ свій власний твір під час читання та процесу перекладу. У стосунку до перекладу драматичного тексту висловлюються міркування про те, що вже під час першого ознайомлення з оригінальною драмою в свідомості перекладача як *lector-a in fabula* формується його власний неповторний твір, проекція

⁴ Eco U. Sześć przechadzek po lesie fikcji / Umberto Eco ; [przełożył Jerzy Jamiewicz]. — Kraków : Wydawnictwo Znak, 1996. — S. 5.

оригіналу, яка, немовби крізь призму, пройшла через його особистість, свідомість — письменника чи, наприклад, науковця. Цей новий текст проходить крізь призму психологічних, особистісних, ментальних, етнічно-культурних, естетичних тощо рис інтерпретатора-перекладача, підлягає також його індивідуальному суб'єктивному тлумаченню, впливу перекладацького досвіду, мовно-літературних вмій і таланту. У цьому підрозділі здійснено аналіз *несвідомих* перекладацьких похибок та відхилень, мимовільних переінакшень, спричинених неухважністю, впливом елементів етнічної ментальності, мовними уподобаннями перекладача, впливом його рідної культури; простежено варіанти перекладу «неперекладних» елементів, що вимагають пояснення, поширення, адаптації тощо; зіставлено мотиви перекладацьких рішень в ситуації, коли тлумачі мали в арсеналі рідної мови чіткі прямі відповідники, проте використовували інші засоби для перекладу певних фрагментів.

Завершується виклад результатів дослідження п'ятим *підрозділом 3.5. — «Vernacular dram О'Ніла і типологія його перекладу»* — у якому представлено труднощі передачі складного мовленнєвого оформлення драм Ю. О'Ніла в перекладі. Порівняльно-літературознавчий аналіз українських, російських та польських варіантів драм здійснено на основі міркувань українських та зарубіжних дослідників про передачу діалектів, говірок іншою мовою (А. Поповіча, М. Т. Рильського, В. В. Коптілова, Г. П. Кочура, О. Л. Кундзіча та ін.). Дослідницька увага звертається на способи передачі в перекладі специфічного *vernacular* О'Ніла — географічно вузько локалізованого американського варіанту англійської мови, що суттєво віддалений від літературної мови, а тому складний для прочитання та розуміння навіть для доброго знавця мови. Мовлення персонажів обох драм належить до американського культурного світу (це діалект фермерів Нової Англії другої половини XIX ст.), проте воно також має сильний ірландський «акцент», сліди етнічного походження персонажів. Кожна фраза персонажів О'Ніла — сміливе відхилення від літературних норм граматики, лексики, словотвору тощо, мовленнєве оформлення драм рясніє багатством діалектів та жаргону (діалект фермерів емоційний, насичений вигуками та нецензурною лексикою, характерними фразеологічними одиницями), народними піснями, описами сільських американських танців, згадками про сучасні автору мотиви та мелодії. Ця виразна, наочна та жива картина американського суспільства призводить до труднощів та частих випадків неперекладності (*intranslatability*), передача яких також проаналізована у заключному підрозділі праці.

У **висновках** подаються результати дослідження.

1. Злободенні літературознавчі дискусії про специфіку мистецтва, авангардні естетичні тенденції сучасного світу, процеси глобалізації, взаємопроникнення культур актуалізують компаративістичні дослідження драматичного роду літератури як того простору, котрий функціонує на перетині різних сфер існування людини, мистецтва. Активний інтерес сучасних

вчених до постаті Юджина О'Ніла, дискусії щодо його творчої спадщини, що розгортаються на міжнародних конгресах компаративістів, спонукають чинити постать американського класика об'єктом українських досліджень.

2. Зіставний огляд праць з дослідження драми виявляє відмінні тенденції в науковому погляді на цей жанр українських, російських, польських та англомовних літературознавців. Східноєвропейська наука про літературу має ґрунтовні розробки драматичної проблематики, проблеми героя, характеру, натомість англомовні праці переважно пропагують театральну теорію драми, власне літературним її дослідженням відводиться допоміжна, маргінальна роль. У сосунку до перекладу драми західні дослідники переважно вивчають проблеми театального потенціалу, контекстуалізації, підтекстів, українські та російські вчені обмежуються розглядом проблем мовного оформлення, дослідженням особливостей віршованої драми. Польська наука про драму знаходиться на пограниччі між Заходом і Сходом.

3. Загалом у сучасній науці назріла потреба узагальнення літературної теорії драми, вироблення єдиного погляду на її диференційні ознаки, створення її чітких генологічних дефініцій, критеріїв оцінки та дослідження. Власне розуміння типології драми як роду літератури бачимо у тому, що, будучи дихотомічним, межовим (літературно-театральним) жанром, драма існує в мережі складних зв'язків та виходів до інших видів мистецтва. Розуміємо її як феномен, онтологічно зв'язаний з різними дискурсами, текст, що є органічною єдністю декількох текстів — літературного, театального, візуального, музичного тощо.

4. Обґрунтовуємо власне розширене бачення основної дефінітивної ознаки драми — сценічності — яке включає визначений С.Тотзєвою «театральний потенціал», але також і всю множину інших неперформативних потенціалів (культурного, музичного, естетичного, релігійного). Тому трактуємо драму як п о л і п о т е н ц і й н е мистецтво.

6. Міркування сучасних всесвітньовідомих компаративістів дозволяють чітко окреслити місце перекладознавчих студій в рамках зіставного літературознавства. Компаративістична перспектива уможливлує аналіз перекладу драми як складного процесу трансформації культурного світу оригіналу засобами цільової мови, врахування широти контекстів драми — літературного, театального та культурного.

7. Вихідними положеннями для перекладача драми і дослідника, на нашу думку, мають стати: врахування особливих паралелей існування драми й театру; актуальність, «вічність», масштабність проблематики драми; насиченість її культурними кодами та символами, елементами обрядовості; напругу драматичного тексту, його динаміку; полімедійність та мультитекстуалізацію, особливий лаконізм і схематичність мови автора; вимога відмінних перекладацьких стратегій для передачі діалогічних частин і ремарок; необхідність передачі функціональності аудіовізуальних елементів, музики, танцю, жести, паузи, художньо-естетичних

функцій невербальної інформації, паралінгвістичного тексту; вміння за особливостями драматичної нарації побачити авторське послання, погляд.

8. Розвинена перекладознавча теорія й практика, політичне послаблення цензури та ідеологічних тисків, більше зацікавлення новими нетрадиційними віяннями, готовність експериментувати спричинили швидший і динамічніший розвиток рецепції творчої О'Ніла в Польщі, розмаїття трактувань та інтерпретацій його драм. Однобоким було критично-наукове сприйняття О'Ніла в Росії, позначене перевагою театральної рецепції та переосмисленням існуючих трактувань, появою багатьох дисертаційних праць у «пострадянську» добу. В Україні констатуємо повільне народження та слабку динаміку рецепції творчості О'Ніла.

9. Найбільшою проблемою для перекладачів виявився складний світ культурного пограниччя — ірландсько-американські нашарування в оригінальних текстах. Ідеологічна ситуація радянської держави призвела до кардинальної зміни первісного ідейного змісту та характерів драм у російських та українському перекладах тоталітарного періоду. Трансформація культурного світу в польських та пізнішому українському перекладі подекуди позначені рисами «ослов'янення». Найбільшої адаптації зазнали в усіх перекладах релігійні аспекти.

10. Чинником, який спонукає найбільші різниці в перекладах, виявилась сценічність. Найбільш еквівалентними в плані перформативності виявились польські переклади. Російські та перший український тексти виявляють трактування ремарок як додаткового, менш вартісного, тексту, допускають вкорочення багатьох фрагментів оригіналу. Російські переклади істотно адаптовані до вимог російської сцени й публіки.

11. Літературний талант та знання класичної спадщини дозволили українським перекладачам створити неперевершені зразки мовленнєвого оформлення своїх текстів, зберегти функціональність уривчастої, емоційної, виразної мови сільського населення, показаного в оригінальних драмах. Мовне оформлення російських та польських перекладів лише частково передає фольклорну колоритність оригіналів, тяжіючи до літературного варіанту мови.

Отож, компаративістична перспектива даної праці дозволила, сконфронтувавши, але також і зблизивши західні й східноєвропейські теорії драми та її перекладу, виробити власну дефініцію та дослідницький апарат аналізу драми, також і складного й експериментаторського, суперечливого творчого спадку драматурга Юджина О'Ніла, глибше й повніше проінтерпретувати обрані тексти, чим, сподіваємось, наблизити постать американського генія до українського реципієнта.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Фарина У. Історія рецепції Юджина О'Ніла в Польщі / Уляна Фарина // Волинь філологічна: текст і контекст. Польська, українська, білоруська та російська літератури в

європейському контексті. — Випуск 6, частина 2. — Луцьк : Редакційно-видавничий відділ «Вежа» ВНУ, 2008. — С. 149-158.

2. Фарина У. «...бути людиною — це значить вдавати людину» (роль маски в драмах Юджина О'Ніла) / Уляна Фарина // Антропологія літератури: комунікація, мова, тілесність / [укл. І.Папуша] // *Studia methodologica*. — Випуск 25. — Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. — С.193-197.

3. Faryna U. The dynamics of the reception of the dramas of Eugene O'Neill in Poland / Ulana Faryna // *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Filologiczna. Studia Anglica Resovensia 6* ; [ed. by Elibieta Rokosz-Piejko, Oksana Weretiuk; Language Consultants: D. Trinder, I. Upchurch]. — Zeszyt 60. — Part II. — Comparative Literary Studies. — Rzeszyw : Uniwersytet Rzeszowski, 2009 — S. 151-161.

4. Faryna U. Specyfika pogranicza kulturowego w dramacie *Desire under the Elms* Eugene O'Neillа jako problem przekładu na języki słowiańskie / Ulana Faryna // *Pogranicze kulturowe (odrębność — wymiana — przenikanie — dialog)* [studia i szkice] / [red. O. Weretiuk, J. Wolskiego, G. Jaśkiewicza]. — Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Biblioteka «Frazy», 2009. — S. 434-441.

5. Faryna U. Słowiański tłumacz dramatu Eugena O'Neillа *Desire under the Elms* jako *lector in fabula* / Ulana Faryna // *Doświadczenie nowoczesności w literaturze i teatrze* / [pod red. naukową E. Paczoskiej, M. Golubiewskiego i J. Kulas]. — Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2011. — S. 250-265.

6. Фарина У. Ключові поняття культури як проблема перекладу «A Moon for the Misbegotten» Ю.О'Ніла / Уляна Фарина // *Studia methodologica* / [гол. ред. д.ф.н., проф. Р. Т. Гром'як]. — Випуск 31. — Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. — С. 177-182.

7. Фарина У. Сучасні європейські й американські вектори дослідження драми: компаративістичне зіставлення / Уляна Фарина // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. — Серія : Літературознавство / [відп. ред. д.ф.н., проф. М. П. Ткачук]. — Випуск 31. — Тернопіль : ТНПУ, 2011. — С. 397-411.

8. Фарина У. Юджин Гладстон О'Ніл в Україні: «пререцепція» / Уляна Фарина // *Мандрівець*. — № 5. — Тернопіль : Мандрівець, 2011. — С. 69-73.

ДОДАТКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ:

1. Фарина У. Чорношкірий герой Ю. О'Ніла («All God's Chillun Got Wings») і творення власної культурної ідентичності автора / Уляна Фарина // *Культура та інформаційне суспільство XXI століття* [матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції молодих вчених. 24 - 25

квітня 2008 року / [ред. : В. М. Шейко]. — Харків : Харківська державна академія культури, 2008. — 298 с. — С. 209-210.

АНОТАЦІЯ

Фарина У. О. Особливості перекладу драм Юджина О'Ніла на українську, російську та польську мови: порівняльно-літературознавчий аспект. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 — порівняльне літературознавство. — Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. — Тернопіль, 2011.

У дисертації здійснено зіставний аналіз українських, російських та польських перекладів драм Юджина О'Ніла «A Moon for the Misbegotten» та «Desire under the Elms» в аспектах передачі культурного пограниччя, сценічності, мовного оформлення американських оригіналів. Актуальність та новизна дослідження полягають у виробленні власної дефініції драми та дослідницького апарату її аналізу як дихотомічного — літературно-театрального — явища через узагальнення західних та східноєвропейських теорій; в обґрунтуванні драми як поліпотенційного роду літератури, культурно-мистецького коду; в компаративістичному зіставленні динаміки рецепції творчості О'Ніла в Україні, Росії та Польщі.

Ключові слова: перекладоцентрична компаративістика, рецепція, драматургія Юджина О'Ніла, художній переклад, крос-культурний переклад, культурне пограниччя, поліпотенційність, сценічність, діалект.

АННОТАЦИЯ

Фарина У. О. Особенности перевода драм Юджина О'Нила на украинский, русский и польский языки: сравнительно-литературоведческий аспект. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 — сравнительное литературоведение. — Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. — Тернополь, 2011.

В диссертации осуществлен сопоставительный анализ украинских, русских и польских переводов драм Юджина О'Нила «A Moon for the Misbegotten» и «Desire under the Elms» в аспектах передачи культурного пограничья, сценичности, языкового оформления американских оригиналов. Актуальность и новизна исследования заключаются в выработке собственной дефиниции драмы и исследовательского аппарата ее анализа как дихотомического — литературно-театрального — явления через обобщение западных и восточноевропейских теорий; в обосновании драмы как полипотенциального рода литературы, культурно-художественного кода; в компаративистическом сопоставлении динамики рецепции творчества О'Нила в Украине, России и Польше.

Ключевые слова: переводоцентрическая компаративистика, рецепция, драматургия Юджина О'Нила, художественный перевод, кросс-культурный перевод, культурное пограничье, полипотенциальность, сценичность, диалект.

SUMMARY

Faryna U. The peculiarities of Eugene O'Neill's dramas translation into Ukrainian, Russian and Polish: a comparative literary aspect. — Manuscript.

A thesis for the Scholarly Degree of Candidate of Philology in Speciality 10.01.05 — Comparative Literary Studies. — Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. — Ternopil, 2011.

The thesis deals with the complex comparative analysis of Ukrainian, Russian and Polish translations of Eugene O'Neill's dramas «A Moon for the Misbegotten» and «Desire under the Elms». The criteria for translations evaluation are: ways of translating the American-Irish cultural borderlands, staginess, theatrical potential, vernacular of the American originals. The analysis is carried out on the basis of drama definition as a dual — literary-theatrical — phenomena, which is characterized by unique connections with theatre, richness in cultural codes and symbols, dramatic tension, text dynamics, multicontextuality, laconic language, peculiar author's narrative, plentitude of audio-visual elements, music, dance, gesture, pause, artistic and aesthetic potentials, presence of much nonverbal information, paralinguistic elements of a text. The research develops its own definition of drama based on the comparative analysis of English, Russian and European theories. It introduces the notion of polypotentiality as a defining feature of drama.

The comparison of Ukrainian, Russian and Polish translations of O'Neill's dramas shows that the biggest problem for translators was the world of cultural borderlands — Irish-American background of the original texts. The ideological situation of the Soviet state led to fundamental changes in the ideological content and characters in the texts of Russian and Ukrainian translations of the totalitarian period, adaptation of cultural notions and religious aspects according to Slavonic tradition. The greatest differences in translations occurred in their staginess, transfer of theatrical potential of the original. The most equivalent in terms of staginess were Polish translations. Russian and Ukrainian texts reveal the shortening and great transformations of many passages of the original. Ukrainian translations are the most brilliant in language, its fluency, in saving the folklore, dynamics, emotions of the farmers' speech, presented in the original dramas.

The thesis is the first Ukrainian research devoted to Eugene O'Neill's dramas and their reception in Ukraine, Russia and Poland. Thus it is aimed at introducing the works of the dramatist to Ukrainian readers, translators, scientists, viewers etc.

Key words: translation-oriented comparative literature, reception, Eugene O'Neill's dramas, literary translation, cross-cultural translation, cultural borderlands, polypotentiality, staginess, dialect.

Підписано до друку 11.03.2011 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір друк. Умов. друк. арк. 0,9.
Умовн. фарб. відб. 1,0. Друк RESO.
Наклад 100 прим. Зам. № 45

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027